

ROBERTO
BOLAÑO

2666

Traducere din limba spaniolă și note de
Eugenia Alexe Munteanu

Partea criticilor

Jean-Claude Pelletier l-a citit pentru prima dată pe Benno von Archimboldi în 1980 de Crăciun, la Paris, unde studia la universitate limba germană, la vârsta de nouăsprezece ani. Cartea respectivă era *D'Arsonval*. Tânărul Pelletier nu știa atunci că romanul acela făcea parte dintr-o trilogie (compusă din *Grădina*, cu un subiect englezesc, *Masca de piele*, cu un subiect polonez, așa cum *D'Arsonval* era, evident, cu un subiect franțuzesc), dar acea ignoranță sau acel gol sau acea neglijență bibliografică, explicabilă doar prin vârsta lui fragedă, n-a diminuat niciun pic uluirea și admirația pe care i le-au stârnit romanul.

Începând din ziua aceea (sau de la ora târzie din noaptea când a terminat acea lectură inaugurală), a devenit un archimboldian entuziast și și-a început peregrinarea în căutarea altor opere de același autor. Nu a fost o treabă ușoară. Să găsești, chiar și la Paris, cărți de Benno von Archimboldi în anii optzeci ai secolului XX nu era nicidecum o treabă care să nu implice o mulțime de dificultăți. La biblioteca din cadrul catedrei de literatură germană de la universitatea lui nu se găsea aproape nicio referință în legătură cu Archimboldi. Profesorii lui nu auziseră nimic despre el. Unul dintre ei i-a spus că numele i se pare cunoscut. Înfuriat (însăpăimântat), Pelletier și-a dat seama după vreo zece minute că ceea ce i se părea cunoscut profesorului era pictorul italian, despre care, pe de altă parte, ignoranța sa avea de asemenea dimensiuni olimpice.

A scris editurii din Hamburg care publicase *D'Arsonval* și nu a primit niciun răspuns. A colindat, de asemenea, prin toate librăriile germane pe care le-a găsit la Paris. Numele Archimboldi apărea într-un dicționar de literatură germană și într-o revistă belgiană dedicată, niciodată n-a știut dacă în glumă sau în serios, literaturii prusace. În 1981 a călătorit, împreună cu trei prieteni de la facultate, prin Bavaria și acolo, într-o mică librărie din München, pe Voralmsstrasse, a găsit alte două cărți, un volum subțire de mai puțin de o sută de pagini intitulat *Tezaurul lui Mitzi*, și romanul englez menționat, *Grădina*.

Lectura acestor două cărți a contribuit la consolidarea părerii pe care și-o făcuse deja despre Archimboldi. În 1983, la douăzeci și doi de ani, a început munca de traducere a romanului *D'Arsonval*. Nimeni nu i-a cerut s-o facă. Nu era pe atunci nicio editură franceză interesată de publicarea acestui neamț cu nume ciudat. Pelletier a început să-l traducă în special pentru că îi plăcea, pentru că era fericit că o face, deși s-a gândit și că ar putea prezenta acea traducere, precedată de un studiu despre opera archimboldiană, ca teză și, cine știe, ca primă piatră a unui viitor doctorat.

A terminat versiunea definitivă a traducerii în 1984 și o editură pariziană, după câteva lecturi șovăitoare și contradictorii, l-a acceptat și l-a publicat pe Archimboldi, al cărui roman, sortit în prealabil să nu depășească o mie de exemplare vândute, s-a epuizat după două recenzii contradictorii, pozitive, excesive chiar, cele trei mii de exemplare ale tirajului deschizând porțile unor a doua și a treia și a patra ediții.

Pe atunci Pelletier citise deja cincisprezece cărți ale autorului german, tradusesse alte două, și era considerat, aproape în unanimitate, cel mai mare specialist în Benno von Archimboldi de-a lungul și de-a latul Franței.

Atunci Pelletier și-a amintit ziua în care l-a citit pentru prima dată pe Archimboldi și s-a văzut pe el însuși, tânăr și sărac, trăind într-o *chambre de bonne*, împărțind chiuveta unde se spăla pe față și pe dinți cu alte cincisprezece persoane care locuiau în mansarda întunecoasă, căcându-se într-o oribilă și neigienică baie care nu prea semăna cu o baie, ci mai degrabă cu un closet sau o groapă septică, împărțită de asemenea cu cei cincisprezece chiriași ai mansardei, dintre care unii se și întorseseră în provincie, cu titlul universitar corespunzător, ori se mutaseră în locuri ceva mai confortabile tot în Paris, iar alți câțiva continuau să locuiască acolo, lăncezind sau murind în mod lent de scârbă.

S-a văzut, cum am spus, pe el însuși, ascetic și aplecat deasupra dicționarelor sale germane, luminat de un bec debil, slab și recalitrant, ca și cum totul în el ar fi fost voință devenită carne, oase și mușchi, niciun pic de grăsime, fanatic și hotărât să ajungă la liman, în sfârșit, o imagine destul de normală a unui student în capitală, dar care la el avusese efectul unui drog, un drog ce l-a făcut să plângă, un drog ce a deschis, cum spunea un ridicol poet olandez din secolul al XIX-lea, ecluzele emoției și a ceea ce la prima vedere părea autocompasiune, dar nu era (ce era, atunci? furie? probabil), și care l-a făcut să se gândească și să se răzgândească, dar nu cu vorbe, ci cu imagini dureroase, la perioada de ucenicie din tinerețe, și după o lungă noapte

s-au născut poate în mod inutil în mintea sa două concluzii: prima, că viața așa cum o trăise până atunci se terminase; a doua, că o strălucită carieră se deschidea înaintea lui, și pentru ca aceasta să nu-și piardă strălucirea trebuia să-și păstreze voința, ca unică amintire a acelei mansarde.

Jean-Claude Pelletier s-a născut în anul 1961, și în 1986 era deja profesor universitar de germană la Paris. Piero Morini s-a născut în 1956, într-un sat aproape de Napoli, și deși l-a citit pentru prima dată pe Benno von Archimboldi în 1976, adică înaintea lui Pelletier cu patru ani, abia în 1988 a tradus pentru prima dată un roman al autorului german, *Bifurcaria bifurcata*, care a trecut prin librăriile italienești neobservat și anonim.

Situația lui Archimboldi în Italia, asta e de remarcat, era diferită de cea din Franța. De fapt, Morini n-a fost primul său traducător. Ba mai mult, primul roman al lui Archimboldi care a căzut în mâinile lui Morini a fost o traducere a *Măștii de piele* făcută de un tip numit Colossimo pentru Einaudi în anul 1969. După *Masca de piele*, în Italia s-au publicat *Fluvii europene* în 1971, *Moștenirea* în 1973, și *Perfecțiunea feroviară* în 1975, și înainte se publicase la o editură romană, în 1964, o culegere de povestiri din care nu lipseau istoriile de război, intitulată *Lumea interlopă a Berlinului*. Astfel că se putea spune că Archimboldi nu era un complet necunoscut în Italia; dar nu se putea spune că era un autor de succes sau de semi-succes sau de puțin succes, ci mai degrabă de un succes nul, ale cărui cărți îmbătrâneau în rafturile cele mai mucegăite ale librăriilor sau se vindeau cu preț redus sau erau uitate în depozitele editurilor înainte de a fi distruse.

Morini, bineînțeles, nu a dat înapoi în fața interesului redus arătat de publicul italian față de opera lui Archimboldi și, după ce a tradus *Bifurcaria bifurcata*, a trimis unei reviste din Milano și alteia din Palermo câte un studiu archimboldian, unul despre destin în *Perfecțiunea feroviară* și altul despre multiplele deghizări ale conștiinței și ale vinovăției în *Letea*, un roman aparent erotic, și în *Bitzius*, un roman de mai puțin de o sută de pagini, asemănător într-un fel *Tezaurului lui Mitzi*, carte pe care Pelletier a găsit-o într-o veche librărie din München și al cărei subiect trata viața lui Albert Bitzius, preot din Lützelflüh, din cantonul Berna, autor al unor predici și, în plus, scriitor ce semna cu pseudonimul Jeremias Gotthelf. Ambele eseuri s-au publicat, iar elocvența sau puterea de seducție de care a dat dovadă Morini când a prezentat figura lui Archimboldi a dărâmat toate obstacolele, și în 1991 o a doua traducere de Piero Morini, de astă dată a romanului *Sfântul Toma*, a

văzut lumina tiparului în Italia. În perioada aceea, Morini preda literatura germană la universitatea din Torino și medicii îi detectaseră o scleroză în plăci și suferise un spectaculos și ciudat accident ce l-a ținut pentru totdeauna într-un scaun cu rotile.

Manuel Espinoza a ajuns la Archimboldi pe alte căi. Mai tânăr decât Morini și decât Pelletier, Espinoza n-a studiat, cel puțin în primii doi ani de carieră universitară, filologie germană, ci filologie spaniolă, între alte triste cauze pentru că Espinoza visa să ajungă scriitor. Din literatura germană cunoștea (puțin) doar trei clasici, Hölderlin, pentru că la șaisprezece ani credea că poezia era destinul său și devora toate cărțile de poezie ce-i cădeau în mână, Goethe, pentru că în ultimul an de liceu un profesor glumeț i-a recomandat să citească *Werther*, unde va întâlni un suflet geamăn, și Schiller, din care a citit o singură piesă de teatru. După aceea a citit opera unui autor modern, Jünger, mai mult din simbioză, căci scriitorii madrileni pe care îi admira și, în fond, îi ura din tot sufletul vorbeau neîncetat de Jünger. Așa că se poate spune că Espinoza cunoștea doar un autor german și acesta era Jünger. La început, opera acestuia i s-a părut magnifică și, cum cele mai multe dintre cărțile lui erau traduse în spaniolă, Espinoza n-a avut nicio problemă să le găsească și să le citească. Lui i-ar fi plăcut să nu fie chiar așa ușor. Oamenii pe care îi frecventa, pe de altă parte, nu numai că-i erau fideli lui Jünger, dar unii dintre ei erau și traducătorii lui, ceea ce pe Espinoza nu-l preocupa, deoarece strălucirea pe care o râvnea el nu era cea de traducător, ci de scriitor. Trecerea lunilor și a anilor, care este de obicei tăcută și haină, i-a adus câteva nenorociri care l-au făcut să-și schimbe părerile. Nu i-a trebuit mult, de exemplu, să descopere că grupul de jüngerieni nu era chiar așa de jüngerian cum credea el, ci, ca orice grup literar, era supus schimbărilor de anotimpuri, și toamna, într-adevăr, erau jüngerieni, dar iarna se transformau dintr-odată în barohieni, și primăvara în orteghieni, și vara abandonau chiar barul unde se reuneau ca să iasă pe stradă și să intoneze versuri bucolice în onoarea lui Camilo José Cela, ceea ce tânărul Espinoza, care în fond era un patriot, ar fi fost dispus să accepte fără rezerve dacă ar fi fost un spirit mai jovial, mai carnavalesc în asemenea manifestări, dar sub nicio formă nu putea s-o facă în mod serios așa cum făceau jüngerienii degenerați.

Mai grav a fost când a descoperit părerea pe care propriile sale încercări literare o suscita în grup, o părere așa de proastă încât uneori, în timpul unei nopți de insomnie, de exemplu, ajungea să se întrebe în mod serios dacă

oamenii aceia nu-i cereau în mod indirect să plece, să nu-i mai deranjeze, să nu mai vină.

Și mai grav încă a fost când Jünger în persoană a apărut la Madrid și jüngerienii, în grup, i-au organizat o vizită la El Escorial, ciudat capriciu al maestrului, să viziteze El Escorial, și când Espinoza a vrut să se alăture expediției, în calitate de orice, această onoare i-a fost refuzată, ca și cum falșii jüngerieni considerau că nu avea suficiente merite pentru a face parte din garda de corp a neamțului sau de parcă s-ar fi temut că el, Espinoza, ar fi putut să-i pună într-o lumină proastă cu vreo ieșire de tinerel abscons, deși explicația oficială pe care i-au dat-o (dictată poate de un impuls pios) a fost că el nu vorbea germana, și toți cei care mergeau la picnic cu Jünger o vorbeau.

Atunci s-a terminat istoria lui Espinoza cu jüngerienii. Și atunci au început singurătatea și ploaia (sau furtuna) de proiecte adesea contradictorii și imposibil de realizat. N-au fost nopți confortabile, și cu atât mai puțin plăcute, dar Espinoza a descoperit două lucruri care l-au ajutat mult în primele zile: că nu va fi niciodată scriitor și că, în felul lui, era un tânăr curajos.

A descoperit de asemenea că era un tânăr pizmaș și că era plin de ranchiună, că supura ranchiună și că nu i-ar fi fost deloc greu să omoare pe cineva, pe oricine, doar ca să-și ușureze singurătatea și ploaia și frigul din Madrid, dar această descoperire a preferat s-o lase în umbră și să se străduiască să accepte că niciodată nu va fi scriitor și să profite cât mai mult de recent exhumatul său curaj.

A continuat, deci, să studieze la universitate filologia spaniolă, dar în același timp s-a înscris la filologie germană. Dormea între patru sau cinci ore zilnic și restul timpului îl folosea pentru studiu. Înainte de a termina filologia germană a scris un eseu de douăzeci de pagini despre relația lui Werther cu muzica, eseu care a fost publicat într-o revistă literară madrilenă și în revista universității din Göttingen. La douăzeci și cinci de ani terminase cele două cariere universitare. În 1990, și-a dat doctoratul în literatură germană cu o lucrare despre Benno von Archimboldi pe care a publicat-o un an mai târziu o editură barceloneză. Pe atunci, Espinoza era un obișnuit al congreselor și al meselor rotunde despre literatura germană. Cunoștințele sale de germană erau, dacă nu excelente, mai mult decât acceptabile. De asemenea, vorbea engleza și franceza. La fel ca Morini și Pelletier, avea un post bun și niște venituri considerabile și era respectat (în limitele posibilului) atât de studenți, cât și de colegii săi. Niciodată nu a tradus nimic de Archimboldi și din niciun alt autor german.

În afară de Archimboldi, Morini, Pelletier și Espinoza mai aveau ceva în comun. Toți trei aveau o voință de fier. În realitate, aveau și altceva în comun, dar de asta vom vorbi mai târziu.

Liz Norton, dimpotrivă, nu era ceea ce în mod normal se cheamă o femeie cu multă voință, adică nu-și făcea planuri de scurtă sau lungă durată, nici nu-și punea în joc toată energia ca să le realizeze. Îi lipseau atributele voinței. Când o durea ceva, lăsa să se vadă cu ușurință, și când era fericită, fericirea pe care o simțea devenea contagioasă. Era incapabilă să-și traseze cu claritate un obiectiv anume și să mențină o continuitate în acțiunile pe care le ducea la capăt ca să atingă acel obiectiv. Niciun obiectiv, altminteri, nu era suficient de atractiv sau de dorit pentru ca ea să i se dedice total. Expresia „să atingi un țel“, aplicată la ceva personal, i se părea o capcană plină de meschinării. Prefera cuvântul „a trăi“ în locul expresiei „a atinge un țel“ și, în rare ocazii, cuvântul „fericire“. Dacă voința avea vreo legătură cu o exigență socială, cum credea William James, și prin urmare era mai ușor să mergi la război decât să te lași de fumat, de Liz Norton se putea spune că era o femeie căreia îi era mai ușor să se lase de fumat decât să meargă la război.

Odată, la universitate, cineva i-a spus asta, și pe ea a încântat-o, cu toate că nu din acest motiv nu s-a apucat să-l citească pe William James, nici înainte, nici după aceea, niciodată. Pentru ea lectura avea o legătură directă cu plăcerea, nu direct cu cunoașterea sau cu enigmele sau cu construcțiile și labirinturile verbale, cum credeau Morini, Espinoza și Pelletier.

Descoperirea lui Archimboldi a fost pentru ea lucrul cel mai puțin traumatic sau poetic. În cele trei luni cât a stat la Berlin, în 1988, la vârsta de douăzeci de ani, un prieten neamț i-a împrumutat un roman de un autor pe care ea nu-l cunoștea. Numele i s-a părut ciudat, cum e posibil, l-a întrebat pe prietenul său, să existe un scriitor german care să se numească așa și cu toate astea să aibă un *von*, ca semn de anumită noblețe, înaintea numelui de familie? Prietenul neamț n-a știut să-i răspundă. Probabil e un pseudonim, i-a spus. Și a mai adăugat, ca pe o altă ciudățenie la ciudățenia inițială, că în Germania nu erau obișnuite numele proprii masculine terminate în vocală. Numele proprii feminine, da. Dar numele proprii masculine, în mod sigur nu. Romanul se numea *Oarba* și i-a plăcut, dar nu într-atâta încât să dea fuga la o librărie ca să cumpere și celelalte cărți ale lui Benno von Archimboldi.

Cinci luni mai târziu, instalată din nou în Anglia, Liz Norton a primit prin poștă un cadou de la prietenul ei neamț. Era vorba, cum e ușor de ghicit, de un alt roman al lui Archimboldi. L-a citit, i-a plăcut, a căutat la biblioteca școlii sale alte cărți de-ale neamțului cu nume italian și a mai găsit două: una era cea pe care o citise la Berlin, și cealaltă era *Bitzius*. Lectura acesteia într-adevăr a făcut-o să alerge la librărie. În curtea pătrată ploaia, cerul pătrat părea rictusul unui robot sau al unui Dumnezeu făcut după chipul și asemănarea noastră, pe iarba din parc picăturile de ploaie ce cădeau oblic alunecau în jos, dar ar fi fost totuna dacă ar fi alunecat în sus, apoi oblice (picăturile) deveneau circulare (picăturile) și erau înghițite de pământul de sub iarbă, iarba și pământul păreau că vorbesc, nu, că vorbesc nu, că discută, și cuvintele neinteligibile erau ca niște pânze de păianjen cristalizate sau ca niște scurte vomități cristalizate, un scrâșnet abia auzit, de parcă Norton în după-amiaza aceea în loc de ceai ar fi băut o infuzie de *peyote*.

Dar adevărul e că băuse doar ceai și se simțea copleșită, de parcă o voce îi repeta la ureche o rugăciune teribilă, ale cărei cuvinte deveneau tot mai confuze pe măsură ce se îndepărta de școală și ploaia îi uda fusta gri și genunchii osoși și frumoasele glezne și aproape nimic altceva, pentru că Liz, înainte de-a ieși în fugă prin parc, nu uitase să-și ia umbrela.

Prima dată când s-au văzut Pelletier, Morini, Espinoza și Norton a fost la un congres de literatură germană contemporană care a avut loc la Bremen, în 1994. Înainte, Pelletier și Morini se cunoscuseră în timpul unui colocviu de literatură germană care s-a ținut la Leipzig în 1989, când RDG-ul își trăia ultimele clipe, și apoi s-au revăzut la simpozionul de literatură germană care a avut loc la Mannheim în luna decembrie a aceluiași an (și care a fost un dezastru, cu hoteluri proaste, mâncare proastă și organizare și mai proastă). La colocviul de literatură germană modernă, care a avut loc la Zürich în 1990, Pelletier și Morini s-au întâlnit cu Espinoza. Espinoza l-a revăzut pe Pelletier la un simpozion unde se făcea o analiză a literaturii europene a secolului XX, la Maastricht în 1991 (Pelletier a prezentat o comunicare cu titlul „Heine și Archimboldi: itinerare convergente“, Espinoza, o comunicare intitulată „Ernst Jünger și Benno von Archimboldi: itinerare divergente“) și se putea spune, fără riscul de a greși prea tare, că începând de atunci nu numai că se citeau reciproc în revistele de specialitate, ci că au devenit și prieteni sau că între ei s-a născut ceva asemănător unei relații de prietenie. În 1992, la colocviul de literatură germană de la Augsburg, s-au întâlnit din nou Pelletier, Espinoza și

Morini. Toți trei au prezentat lucrări archimboldiene. Timp de câteva luni s-a spus că însuși Benno von Archimboldi intenționa să vină la această măreață întâlnire ce reunea, în afară de germaniști obișnuiți, un grup considerabil de scriitori și poeți germani, dar în ultimul moment, doar cu două zile înaintea întâlnirii, s-a primit o telegramă de la editura din Hamburg cu care lucra Archimboldi cu scuze pentru absența acestuia. În rest, întâlnirea a fost un eșec. După părerea lui Pelletier singurul lucru interesant a fost conferința unui profesor în vârstă berlinez despre opera lui Arno Schmidt (iată aici un nume propriu nemțesc terminat în vocală), și cam atât, părere împărtășită de Espinoza și, în mai mică măsură, de Morini.

În timpul liber pe care l-au avut, și a fost mult, s-au plimbat prin puținele locuri interesante, după părerea lui Pelletier, din Augsburg, oraș care și lui Espinoza i s-a părut mic, iar lui Morini nu i s-a părut chiar așa de mic, totuși destul de mic, la urma urmei, când, fie Espinoza, fie Pelletier, împingeau scaunul cu roțile al italianului, a cărui sănătate de astă dată nu era prea bună, drept pentru care cei doi prieteni și colegi au considerat că un pic de aer proaspăt nu-i făcea rău, ci dimpotrivă.

La următorul congres de literatură germană, organizat la Paris, au asistat doar Pelletier și Espinoza. Morini, care de asemenea a fost invitat, în zilele acelea stătea mai prost cu sănătatea ca de obicei și ca urmare medicul său l-a sfătuit, între altele, să nu călătorească, chiar dacă era o călătorie scurtă. Congresul n-a fost rău și, deși Pelletier și Espinoza aveau programe încărcate, au găsit un moment să mănânce împreună într-un restaurant de pe Rue Galande, aproape de Saint-Julien-le-Pauvre, unde, în afară de faptul că au vorbit despre respectivele lor treburi și pasiuni, la desert au făcut speculații în legătură cu starea sănătății melancolicului italian, o sănătate proastă, o sănătate fragilă, o sănătate infamă care, cu toate acestea, nu l-a împiedicat să înceapă o carte despre Archimboldi, o carte care, după cum a explicat Pelletier că i-ar fi spus italianul la telefon, nu știa dacă în glumă sau în serios, putea fi o mare carte archimboldiană, peștele călăuză urmând să înoate mult timp alături de marele rechin negru care era opera neamțului. Amândoi, Pelletier și Espinoza, respectau studiile lui Morini, dar cuvintele lui Pelletier (pronunțate ca într-un vechi castel sau ca într-o temniță săpată sub șanțul unui vechi castel) au răsunat ca o amenințare în micul și liniștitul restaurant de pe Rue Galande și au pus punct final unei cine ce a început sub auspiciile curtoaziei și a dorințelor satisfăcute.

Nimic din toate acestea n-a stricat relația pe care Pelletier și Espinoza o aveau cu Morini.

S-au întâlnit din nou toți trei la un colocviu de literatură germană la Bologna, în 1993. De asemenea, au publicat toți trei în numărul 46 al revistei *Studii Literare*, la Berlin, o monografie dedicată operei lui Archimboldi. Nu era pentru prima dată când colaborau la revista berlineză. În numărul 44 apăruse un text al lui Espinoza despre ideea de Dumnezeu în opera lui Archimboldi și a lui Unamuno. În numărul 38, Morini publicase un articol despre situația predării limbii germane în Italia. Și în numărul 37, Pelletier publicase o panoramă a celor mai importanți scriitori germani din secolul XX din Franța și din Europa, text care a stârnit, în treacăt fie zis, nu numai un protest, dar chiar și câteva manifestări spontane.

Cu toate acestea, numărul 46 este cel ce ne interesează, deoarece aici nu numai că au ieșit în evidență cele două grupuri archimboldiene antagonice, cel al lui Pelletier, Morini și Espinoza și cel al lui Schwarz, Borchmeyer și Pohl, ci și pentru că în acest număr s-a publicat un text al lui Liz Norton, strălucitor după spusele lui Pelletier, bine argumentat după părerea lui Espinoza, interesant după cea a lui Morini, și care, în plus (și fără să-i ceară nimeni), era pe aceeași linie cu tezele francezului, spaniolului și italianului, pe care îi cita în diferite ocazii, demonstrând că studiasse perfect lucrările lor și monografiile apărute în reviste de specialitate sau la edituri mai mici.

Pelletier s-a gândit să-i scrie o scrisoare, dar până la urmă n-a făcut-o. Espinoza l-a sunat pe Pelletier și l-a întrebat dacă n-ar fi bine să o contacteze direct. Nesiguri, au hotărât să-l întrebe și pe Morini. Morini s-a abținut să spună ceva. Despre Liz Norton singurul lucru pe care-l știau era că preda limba germană la o universitate din Londra. Și că nu era profesoară plină ca ei.

Congresul de literatură germană de la Bremen a fost agitat. Fără ca adepții germani ai lui Archimboldi să se aștepte, Pelletier, secundat de Morini și Espinoza, a pornit la atac ca Napoleon la Jena și n-a trecut mult până să împrăștie spre cafenelele și tavernele din Bremen învinsele flamuri ale lui Pohl, Schwarz și Borchmeyer. Tinerii profesori germani martori la acest act, la început perplecși, li s-au alăturat, deși cu unele rezerve, lui Pelletier și prietenilor săi. Publicul, din care făceau parte mulți universitari veniți cu trenul sau cu microbuze de la Göttingen, a optat tot pentru aprinsele și lapidarele interpretări ale lui Pelletier, fără nicio rezervă, cuprins de entuziasm în fața viziunii dionisiace, festive a exegezei ultimului carnaval (sau a penultimului), aparate de Pelletier și Espinoza. Două zile mai târziu, Schwarz și susținătorii

săi au contraatacat. Au comparat figura lui Archimboldi cu cea a lui Heinrich Böll. Au vorbit despre responsabilitate. Au comparat figura lui Archimboldi cu cea a lui Uwe Johnson. Au vorbit despre suferință. Au comparat figura lui Archimboldi cu cea a lui Günter Grass. Au vorbit despre obligația civică. Chiar și Borchmeyer a comparat figura lui Archimboldi cu cea a lui Friedrich Dürrenmatt și a vorbit despre umor, ceea ce lui Morini i s-a părut culmea nerușinării. Atunci a apărut, în mod providențial, Liz Norton și a dejucat contraatacul ca un Desaix, ca un Lannes, o amazoană blondă care vorbea o germană foarte corectă, poate cam prea precipitat, și care a ținut o disertație despre Grimmelshausen și despre Griphius și despre mulți alții, inclusiv despre Theophrastus Bombastus von Hohenheim, pe care toți îl cunosc mai mult sub numele de Paracelsus.

În aceeași seară au mâncat cu toții într-o îngustă și lungă tavernă aproape de râu, pe o stradă întunecoasă străjuită de vechi clădiri hanseatice, unele părănd birouri abandonate ale administrației publice naziste, la care au ajuns coborând niște scări ude de ploaie.

Localul nu putea fi mai groaznic de atât, și-a spus Liz Norton, dar cina a fost lungă și plăcută, iar atitudinea lui Pelletier, Morini și Espinoza, nicidecum scortosă, a făcut ca Norton să se simtă în largul ei. Desigur, ea cunoștea majoritatea lucrărilor lor, dar ceea ce a surprins-o (în mod plăcut, bineînțeles) a fost faptul că și ei cunoșteau unele dintre lucrările ei. Conversația s-a desfășurat în patru faze: în primul rând au râs de lecția pe care Norton i-a servit-o lui Borchmeyer și de teama crescândă a acestuia în fața atacurilor din ce în ce mai nemiloase ale lui Norton, apoi au vorbit despre viitoarele întâlniri, în special despre una foarte ciudată care trebuia să aibă loc la Universitatea din Minnesota, unde intenționau să se reunească mai mult de cinci sute de profesori, traducători și specialiști în literatura germană și despre care Morini avea temeinice bănuieli că este o farsă, apoi au vorbit despre Benno von Archimboldi și viața sa, despre care se știa foarte puțin; toți, începând cu Pelletier și terminând cu Morini, care, în ciuda faptului că de obicei era foarte tăcut, în seara aceea a fost foarte vorbăreț, au povestit anecdote și bârfe, au comparat pentru a nu știu câta oară vagi informații știute deja și au făcut speculații, ca atunci când revii mereu la un film îndrăgit, despre secretul locului unde se află și despre viața marelui scriitor și, în cele din urmă, în timp ce mergeau pe străzile ude și luminate (e adevărat, cu o lumină intermitentă, ca și cum Bremenul ar fi fost o mașină